

Een typische woonwijk gebouwd in de periode van de wederopbouw.

18 Herstel binnen strakke marges

Wederopbouw van Nederland

De periode na de oorlog stond in het teken van de wederopbouw. Het ging niet alleen over herstel van woningen, infrastructuur en productiecapaciteit (waar het Marshallplan de benodigde financiering voor bood), maar verwees ook naar een sociaaleconomische agenda. Het nationaal inkomen van Nederland was in mei 1945 nog maar drie miljard gulden, tegen ruim vijf miljard gulden in 1938. En ook de kwestie Nederlands-Indië maakte economisch herstel er niet gemakkelijker op.

In sociaaleconomisch opzicht namen achtereenvolgende kabinetten, te beginnen met Schermerhorn/Drees (juni 1945-juli 1946), het voortouw met een reeks maatregelen. Het centrum van de politieke macht was gedurende de herstelperiode vooral in handen van de rooms-rode coalitie: een samenwerkingsverband tussen de katholieke KVP en de socialistische PvdA. Daarmee trad de PvdA voor het eerst sinds lange tijd toe tot de regering. De beoogde herindustrialisatie werd met name ondersteund door de geleide loonpolitiek; het kabinet hield loonvorming strak in de hand. De uitgangspunten voor die politiek werden vastgesteld door de meteen in 1945 opgerichte Stichting van de Arbeid, het College van Rijksbemiddelaars (belast met het toezicht op het sluiten van cao's) en enkele particuliere adviesbureaus. De loonvorming zelf vond plaats onder leiding van de rijksbemiddelaars. Werkgeversorganisaties, waaronder AWWN, en vakbonden kregen binnen de marges die de regering daarvoor vooraf had opgesteld, enige ruimte voor onderhandeling. Bij onenigheid stelde de Rijksbemiddelaar de arbeidsvoorwaarden vast. De nog relatief lage lonen bezorgden ondernemingen een stevige concurrentiepositie in de wereldhandel. In de tweede helft van de jaren vijftig stegen de lonen gaandeweg, wat gepaard ging met een hogere spaarquote (het gedeelte van het nationaal inkomen dat wordt gespaard).

Verwoestingen in Haarlem.

Typerend voor die periode was de instelling van het ministerie van Maatschappelijk werk, dat als taak had Nederlandse gezinnen 'op te voeden' om vervreemding van de steeds sneller veranderende omstandigheden tegen te gaan. Met de Noodwet ouderdomsvoorzieningen van Drees uit 1947 werd een eerste stap gezet richting een nieuwe sociaaleconomische institutionele structuur. In 1956 werd de noodwet aangevuld met de Algemene ouderdomswet (AOW), waarna andere sociale wetgeving volgde. Leidend daarbij was de gedachte dat de staat bescherming moest bieden in tijden van verandering of bij onverwachte tegenslagen.

De periode van sociaaleconomische wederopbouw liep ten einde met het ontstaan van loondruk en de opkomst van een zwartegeldcircuit, waarmee werkgevers de stringente looncoördinatie wilden omzeilen. Vanaf 1953 was loonbeleid niet meer louter gebaseerd op de kosten van levensonderhoud, maar ook op de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit. Dat gaf een eenmalige impuls aan de lonen. Wilde stakingen dienden zich aan in de jaren daarna. In de samenleving groeide bij sommige groepen de wens om los te breken uit het strakke sociaaleconomische regime dat kenmerkend was geweest voor de wederopbouwperiode. De geleide-loonpolitiek werd in 1963 (al zijn de meningen over het precieze jaartal verdeeld) afgeschaft door het kabinet-De Quay. Decentrale loonpolitiek bood de mogelijkheid om zwarte lonen te legaliseren.

Met de 'Toxopeusronde', vernoemd naar de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken, VVD'er Edzo Toxopeus, maakten ambtenaren een inhaalslag op het gebied van beloning. Nadat zij in 1962 er 5 procent salaris bij hadden gekregen en in 1963 nog 2 procent, volgde in 1964 een verhoging van liefst 10 procent. Ook voerde hij voor ambtenaren de vrije zaterdag in en een welvaartvast pensioen. Doel van het opwaarderen van de arbeidsvoorwaarden was het aantrekken van voldoende gekwalificeerd personeel voor overheidsdiensten; omdat de beloning bij de overheid vergeleken met het bedrijfsleven sterk achter was gebleven, was een baan als ambtenaar niet erg aantrekkelijk.

BOUWSTAKING 1960

Doorgaans staan bij conflicten over loon werkgevers en werknemers tegenover elkaar. In 1960 was de situatie echter anders. In feite riepen bouwvakkers een staking uit omdat werkgevers en overheid het niet eens konden worden. De staking begon op 7 maart 1960. Zo'n 40.000 bouwvakkers legden het werk neer. Vrijwel alle grote bouwprojecten

lagen ruim twee weken stil, een unieke gebeurtenis voor die tijd. Inzet van de staking – nog altijd een van de grootste uit de Nederlandse geschiedenis; er gingen 421.000 arbeidsdagen verloren – was een nieuwe cao met een beoogde loonsverhoging van 5 procent en een vijfdaagse werkweek. Maar in feite was de staking een reactie op de loonpolitiek van

het kabinet-De Quay. Die wilde vrijere loonvorming, maar stelde ingewikkelde regels op voor het verdisconteren van de productiviteitsverhoging in de loonsverhoging voor werknemers. Die regels troffen vooral werkgevers. Om inflatie te voorkomen, verbood de regering bijvoorbeeld het doorberekenen van loonsverhogingen in de prijzen. Werkgevers verzet-

ten zich, maar haalden bakzeil toen de Tweede Kamer zich achter de regering schaarde. Het doorberekenen werd niet toegestaan; de afgesproken loonsverhoging bleef gehandhaafd. De werkgevers gingen uiteindelijk akkoord.

Op 22 maart 1960 hervatten de bouwvakkers het werk.